

Till utbildningsutskottet

Utbildningsutskottet har berett bl.a. socialförsäkringsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1999/2000:129 Maxtaxa och allmän förskola m.m. jämte motioner.

Socialförsäkringsutskottet begränsar sitt yttrande till att avse regeringens förslag om införande av maxtaxa samt motionerna Ub43 av Chris Heister m.fl. (m, kd, c, fp) och Ub44 av Yvonne Andersson m.fl. (kd) yrkandena 1 (delvis) samt 3–5.

Propositionen

Regeringen begär att riksdagen godkänner att statsbidrag lämnas till kommuner som tillämpar en maxtaxa. För att statsbidrag skall lämnas skall avgiften i förskoleverksamhet vara högst 3, 2 resp. 1 % av hushållets inkomst i månaden för första, andra respektive tredje barnet. Avgiften skall dock inte överstiga 1 140 kr i månaden för första barnet, 760 kr för andra och 380 kr för tredje barnet. I skolbarnsomsorgen skall avgiften på motsvarande sätt vara högst 2, 1 respektive 1 % men inte överstiga 760 kr för första och 380 kr för andra resp. tredje barnet i familjen. Maxtaxa skall omfatta såväl kommunalt som enskilt bedriven förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg.

Maxtaxa införs successivt fr.o.m. år 2002 under en period av två år.

Ett särskilt statsbidrag för kvalitetssäkrande åtgärder lämnas till kommuner med maxtaxa.

Införandet av maxtaxa beräknas medföra ökade kostnader med 3 400 miljoner kronor per år fr.o.m. år 2002 vartill kommer kostnader för kvalitetssäkrande åtgärder med 500 miljoner kronor per år. Tillsammans med övriga förslag i propositionen uppgår kostnaden för reformen till 5 600 miljoner kronor fr.o.m. 2003.

Som skäl för förslaget om maxtaxa anför regeringen utbildningspolitiska och familjeekonomiska motiv samt arbetsmarknadsmotiv.

Förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg skall i första hand vara till för barnens egen skull, för deras utveckling och lärande, och det är viktigt att barn inte utestängs från verksamheten på grund av för höga avgifter. Avgifterna har genomgått stora förändringar under 1990-talet. En tydlig tendens har varit utvecklingen mot alltmer tidsrelaterade taxor. Avgiftsskillnaderna mellan kommunerna är nu så stora att det kan ifrågasättas om kravet på lika

tillgång till barnomsorg, oavsett i vilken kommun familjen bor, är uppfyllt. En maxtaxa med låga och enhetliga avgifter kommer att medföra att barnens närvarotider blir mindre splittrade och att verksamheten i förskolan eller fritidshemmet lättare kan läggas upp utifrån pedagogiska överväganden.

Barnfamiljerna har under 1990-talet haft den mest negativa inkomstutvecklingen av alla grupper. Den mest dramatiska utvecklingen har ensamstående med barn haft. En låg avgift i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg kommer att innebära en avsevärd ekonomisk standardhöjning för merparten av alla barnfamiljer. Avgiftsbegränsningen till en viss högsta andel av inkomsten garanterar att även de med de allra lägsta inkomsterna får del av avgiftssänkningarna.

Sänkta marginaleffekter ökar det privatekonomiska utbytet av förvärvsarbete och är därför en viktig komponent för att långsiktigt värna finansieringen av den generella välfärden. När avgifterna sänks för förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen stimuleras arbetskraftsdeltagandet och möjligheterna för personer att vara självförsörjande genom arbete. Inte minst ur jämställdhetsperspektiv är detta angeläget.

Motioner

I flerpartimotion Ub43 av Chris Heister m.fl. (m, kd, c, fp) begärs avslag på förslagen om statsbidrag vid maxtaxa och för kvalitetssäkrande åtgärder (yrkandena 1 och 2). Enligt motionärerna bör riksdagen i stället besluta att införa ett barnomsorgskonto som omfattar alla barn och avdragsrätt för styrkta barnomsorgskostnader och införa etableringsfrihet i barnomsorgen (yrkandena 3–5).

I motionen anges att maxtaxan främst är ett sätt att tvinga föräldrar att välja en viss form av barnomsorg. Den förstärker dagens orättvisor mellan dem som kan och vill utnyttja den kommunalt finansierade barnomsorgen och dem som vill eller måste ordna annan barnomsorg. Maxtaxan ger bara en marginell förbättring för familjer med låga inkomster, eftersom dessa redan i dag i de flesta kommuner har jämförelsevis låga barnomsorgsavgifter. Motionärerna ifrågasätter hur kommunerna skall klara finansieringen, när maxtaxereformen visar sig dyrare än vad regeringen beräknat.

Motionärerna anser att stödet till barnomsorgen så långt möjligt bör lämnas till och styras av familjen. Människor skall ha en reell möjlighet att välja mellan arbetstid och fritid samt mellan förvärvsarbete och hemarbete. I motionen föreslås därför att ett barnomsorgskonto på 40 000 kr per barn i förskoleåldern införs. Pengarna får användas av barnens föräldrar under barnets hela förskoleålder. Den enda begränsning som görs är att maximalt 20 000 kr får tas ut under ett år. Pengarna är skattefria och skall inte påverka andra transfereringar eller bidrag men räknas med vid en bedömning av om socialbidrag skall betalas ut. Barnomsorgskonto bör införas den 1 januari 2002 men övergångsvis med 40 000 kr för ettåringar och 20 000 kr för tvååringar. Samtidigt införs avdragsrätt för styrkta barnomsorgskostnader, upp till 50 000 kr per barn och år. Motionärerna anser att etableringsfrihet i barnomsorgen bör återinföras så att privat och kooperativ barnomsorg får samma villkor som den kommunala förskolan. I motionen anges att införandet av

barnomsorgskonto beräknas kosta 3,5 miljarder kronor, och avdragsrätt för barnomsorgskostnader beräknas kosta 1,5 miljarder kronor.

Även i motion Ub44 av Yvonne Andersson m.fl. (kd) yrkas avslag på förslaget om maxtaxa (yrkande 1, delvis). Motionärerna, som hänvisar till det alternativ som Kristdemokraterna tillsammans med Moderaterna, Folkpartiet och Centern presenterat i motion Ub43, redovisar principiella utgångspunkter och konsekvenser när det gäller barnomsorg och begär i yrkandena 3–5 tillkännagivanden om det anförda.

Vilken omsorgsform som är den rätta för det enskilda barnet är enligt motionärerna familjen bäst på att avgöra. Kommunerna skall tillhandahålla olika valmöjligheter och staten skall ge ekonomiskt stöd till familjerna och därigenom möjliggöra föräldrarnas fria val av omsorg.

Under de allra första levnadsåren är föräldrarna och familjen den viktigaste ”lilla gemenskapen” för barnet. Föräldrarollen måste uppvärderas och familjepolitiken möjliggöra för föräldrarna att kunna tillbringa mer tid med barnen. Förskolan är inte självklart det bästa alternativet för varje barn. En jämnare fördelning mellan förvärvsarbete och vård av barn skulle förmodligen medföra många positiva effekter för ökad familjestabilitet och inte minst för förbättrad kontakt mellan pappor och barn. Demografiska förändringar bör leda till en familjepolitik som gör att fler är villiga att föda barn, men maxtaxereformen är ett steg i motsatt riktning. Förslaget om bl.a. maxtaxa har stora brister inte minst från flexibilitets- och valfrihetssynpunkt. Framför allt de som på hel- eller deltid velat sköta barnomsorgen på egen hand eller velat ha en annan lösning ges inte möjlighet till det. Stora krav ställs därför på att stödet kan användas flexibelt.

Utskottet

De ekonomiska stöden till barnfamiljerna, som huvudsakligen hör till socialförsäkringsutskottets beredningsområde, är av stor betydelse för familjepolitiken. De skall bidra till att minska skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan familjer med och utan barn samt att tillgodose specifika stödbehov hos bl.a. ensamföräldrar. De skall också stödja föräldrarnas möjligheter att kombinera förvärvsarbete med föräldraskap. Jämställdheten mellan könen underlättas genom att såväl män som kvinnor ges möjlighet att delta i både familje- och arbetsliv. En viktig del av de ekonomiska stöden är barnbidraget och föräldraförsäkringen.

Även barnomsorgen i form av förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg utgör en av hörnstenarna i den svenska familjepolitiken. Enligt vad som anges i propositionen är förskoleverksamhetens och skolbarnsomsorgens uppgift att ge barn en god omsorg och stimulera deras utveckling och lärande. Verksamheterna bidrar också till att utjämna skillnader i uppväxtvillkor för barn i olika befolkningsgrupper. Av propositionen framgår dock att avgifternas storlek varierar mellan kommunerna samt att skillnaderna har ökat under 1990-talet och nu är så stora att de kan komma i konflikt med kravet på lika tillgång till förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg. Dessutom har olika typer av inkomst- och tidsrelaterade taxesystem införts. Detta

innebär betydande marginaleffekter för föräldrar som återgår till arbete efter arbetslöshet eller ökar sin arbetstid.

Regeringen föreslår i propositionen införandet av en maxtaxa i barnomsorgen i form av ett statsbidrag som utges till kommun som inför ett sådant system. Som skäl anförs utbildningspolitiska och familjeekonomiska motiv samt arbetsmarknadsmotiv.

I motion Ub43 föreslås i stället införandet av barnomsorgskonto, som innebär att föräldrarna fritt får disponera en bestämd summa pengar under barnets förskoletid i kombination med bl.a. avdragsrätt för barnomsorgskostnader.

Utskottet har under föregående riksmöte i betänkande 1999/2000:SfU1 Anslag inom socialförsäkringsområdet behandlat motioner av Centerpartiet resp. Folkpartiet om barnkonto, i något olika utformning. I samma betänkande behandlade utskottet också motioner av Moderaterna respektive Kristdemokraterna om vårdnadsbidrag och avdragsrätt för barnomsorgskostnader. Samtliga motioner avstyrktes av utskottet, vilket förslag riksdagen följde. Utskottet framhöll (s. 73) att ett bra välfärdssystem som omfattar alla är det fördelningspolitiska instrument som fungerar bäst. Framför allt gynnas därmed de som är mest i behov av stöd. Enligt utskottet var det också viktigt att barnen sätts i centrum, liksom att samhällets insatser inriktas på att skapa jämlika uppväxtvillkor för barn samtidigt som föräldrarna ges möjlighet att kombinera föräldraskap med förvärvsarbete eller studier. Utskottet framhöll vidare att en bra familjepolitik är ett viktigt medel för att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män. Enligt utskottets mening uppfyllde familjepolitiken i huvudsak dessa krav. Utskottet angav också att familjepolitiken ger utrymme för flexibla lösningar för olika familjesituationer samtidigt som den har en god fördelningspolitisk effekt. När det gällde kravet på ett återinförande av vårdnadsbidraget angav utskottet (s. 82) att vårdnadsbidrag ur jämställdhetssynpunkt är ett steg i fel riktning i den meningen att det kan motverka att kvinnor och män tar samma ansvar för hem och familj. Utskottet ansåg att en familjepolitik, byggd på en flexibel föräldraförsäkring, en väl utbyggd barnomsorg av god kvalitet, barnbidrag och en bra skola för alla, främjar jämställdheten och ökar valfriheten för både kvinnor och män. En sådan familjepolitik ser både till barnens och föräldrarnas bästa.

Enligt utskottets mening kommer ett system med maxtaxa i den utformning som regeringen nu föreslår, särskilt som avgifterna begränsas inte bara till ett visst högsta belopp per månad utan också till viss del av familjens inkomst, att utgöra ett viktigt komplement till nuvarande delar i familjepolitiken. Genom att begränsa avgifterna i förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen sätts barnen i centrum, i första hand genom att i de kommuner där maxtaxa införs kan alla barn få tillgång till verksamheten, såväl kommunalt som enskilt bedriven. Förutom att en sänkning av avgifterna innebär en avsevärd ekonomisk standardhöjning för de flesta barnfamiljer så minskar samtidigt de marginaleffekter som tidsrelaterade och inkomstrelaterade avgifter ger upphov till. Det är nämligen viktigt att familjepolitiken, samtidigt som den möjliggör för båda föräldrarna att kombinera förvärvsarbete och föräldraskap, även stimulerar förvärvsarbete så att Sverige fortsatt har råd med en god välfärd.

Utskottet noterar i detta sammanhang att en särskild utredare har till uppgift att göra en analys av det ekonomiska familjestödet (dir. 2000:16). De stöd som skall analyseras är de allmänna barnbidragen, underhållsstödet och bostadsbidraget till barnfamiljer. I analysen skall också vägas in de förändringar som föreslås vad gäller avgifter i förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen, skattesystemet och studiestödssystemet samt andra faktorer av betydelse för barnfamiljernas ekonomi. Syftet är att undersöka vilka möjligheter det finns att inom ramen för den generella välfärdspolitiken, och med bibehållen eller ökad fördelningspolitisk träffsäkerhet, på ett mer effektivt sätt stödja barnfamiljerna. Utredaren skall särskilt beakta svårigheterna med marginaleffekter. En slutlig redovisning av uppdraget skall lämnas senast den 28 februari 2001.

Med det anförda tillstyrker utskottet propositionen till den del den avser förslag om maxtaxa och avstyrker motionerna Ub43 och Ub44 yrkandena 1 (delvis) och 3–5.

Stockholm den 10 oktober 2000

På socialförsäkringsutskottets vägnar

Berit Andnor

I beslutet har deltagit: Berit Andnor (s), Margit Gennser (m), Maud Björnemalm (s), Anita Jönsson (s), Rose-Marie Frebran (kd), Cecilia Magnusson (m), Mariann Ytterberg (s), Gustaf von Essen (m), Lennart Klockare (s), Ronny Olander (s), Fanny Rizell (kd), Göran Lindblad (m), Kerstin-Maria Stalin (mp), Birgitta Carlsson (c), Claes Stockhaus (v), Kalle Larsson (v) och Johan Pehrson (fp).

Avvikande mening

Margit Gennser (m), Rose-Marie Frebran (kd), Cecilia Magnusson (m), Gustaf von Essen (m), Fanny Rizell (kd), Göran Lindblad (m), Birgitta Carlsson (c) och Johan Pehrson (fp) anför:

Enligt vår mening är förslaget om maxtaxa förenat med stora problem.

Det är främst ett sätt att ensidigt driva föräldrar att välja en viss form av barnomsorg. En maxtaxa förstärker dagens orättvisor mellan dem som kan och vill utnyttja den kommunalt finansierade barnomsorgen och dem som vill eller måste ordna annan barnomsorg. Maxtaxan har en felaktig fördelningspolitisk profil då den endast ger en marginell förbättring för familjer med låga inkomster och stora förbättringar för dem med höga inkomster.

Dessutom är förslaget ofullständigt och utelämnar svaren på många väsentliga frågor. Hur kommer denna reform att påverka de barnomsorgsformer som drivs i alternativ regi? Kooperativ och andra driftsformer utgör 14 % av dagens barnomsorgsutbud. Kommer kommunerna att tvingas ta över dessa och vad kan det tänkas kosta? Hur skall kommunerna klara finansie-

ringen av den ökade efterfrågan på barnomsorg? Vad händer med avgifterna för dem som redan i dag ligger under maxtaxans tak?

Den viktigaste frågan är dock: Vad händer med kvaliteten i barnomsorgen? Redan i dag brottas de flesta kommunala förskolor med kvalitetsproblem: många barn i grupperna, svårt att rekrytera kompetent personal m.m. Menar regeringen allvar med ambitionen att höja kvaliteten inom barnomsorgen skulle alla kommuner få del av förslaget till statsbidrag för kvalitetssäkrande åtgärder.

Fullständiga konsekvensbeskrivningar av förslaget borde redovisas innan införandet av maxtaxa diskuteras vidare.

Familjepolitiken måste skapa större möjligheter för föräldrar att kombinera arbetsliv med föräldraskap. Stödet till barnomsorg skall omfatta alla barn. Föräldrarna måste ges ekonomiska möjligheter att styra över sin tid och valet av barnomsorg. Vi vill ge självbestämmande till föräldrarna. Ett barnomsorgskonto på 40 000 kr per barn i förskoleåldern bör därför införas. Pengarna får användas av barnens föräldrar under barnets hela förskoleålder. Den enda begränsning som görs är att maximalt 20 000 kr får tas ut under ett år. Pengarna är skattefria och skall inte påverka andra transfereringar eller bidrag men beaktas vid bedömningen av om socialbidrag skall betalas ut. Barnomsorgskonto bör införas den 1 januari 2002 men övergångsvis med 40 000 kr för ettåringar och 20 000 kr för tvååringar. Samtidigt bör införas avdragsrätt för styrkta barnomsorgskostnader, upp till 50 000 kr per barn och år. Vi anser vidare att etableringsfrihet i barnomsorgen bör återinföras så att privat och kooperativ barnomsorg får samma villkor som den kommunala förskolan. I enlighet med vad som anges i motion Ub43 kan införandet av barnomsorgskonto beräknas kosta 3,5 miljarder kronor, och avdragsrätt för barnomsorgskostnader beräknas kosta 1,5 miljarder kronor.

Vi tillstyrker således motionerna Ub43 (yrkandena 1 och 2) och Ub44 yrkande 1 i denna del och avstyrker regeringens förslag om statsbidrag vid maxtaxa och för kvalitetssäkrande åtgärder. Vi anser vidare att riksdagen med bifall till motion Ub43 yrkandena 3–5 bör besluta att i stället införa ett barnomsorgskonto enligt det ovanstående, avdragsrätt för styrkta barnomsorgskostnader och etableringsfrihet i barnomsorgen. Regeringen bör snarast lägga fram förslag i enlighet härmed.

Särskilt yttrande

Rose-Marie Frebran och Fanny Rizell (båda kd) anför:

Vi kristdemokrater anser att barnens behov måste sättas först. Under de allra första levnadsåren är föräldrarna och familjen den viktigaste "lilla gemenskapen" för barnet. Föräldrarollen måste uppvärderas och familjepolitiken möjliggöra för föräldrarna att kunna tillbringa mer tid med barnen. Därför måste föräldrar ha praktiska och ekonomiska möjligheter att välja den barnomsorgsform som passar dem bäst. Vi vill att staten ger landets föräldrar så flexibla och likvärdiga förutsättningar som möjligt oavsett hur de väljer att ordna omsorgen om sina barn. Redan i dag är friheten för föräldrar att välja barnomsorgsform mycket begränsad och förslaget om maxtaxa är ett steg i

fel riktning. Många föräldrar skulle önska en annan lösning men har inte möjligheter till detta. Familjernas behov och önskemål kan också variera över tiden, och därför ställs stora krav på att samhällets stöd till barnfamiljer är organiserat så att det kan användas på ett flexibelt sätt. Förslaget om max-taxa har stora brister inte minst från flexibilitets- och valfrihetssynpunkt framför allt för dem som på hel- eller deltid velat sköta barnomsorgen på egen hand eller velat ha en annan lösning. Vi säger därför nej till maxtaxan och föreslår införandet av ett barnomsorgskonto.